

POWIAT ŚWIDNICKI

PROGRAM ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ DLA POWIATU ŚWIDNICKIEGO NA LATA 2017-2019

ŚWIDNIK 2017 R.

Dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiece nad dziećmi i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami...

SPIS TREŚCI

	WSTĘP	4
I	ZASADY FUNKCJONOWANIA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ	6
1.1	RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA	9
1.2	INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA	12
1.3	POMOC DLA OSÓB USAMODZIELNIANYCH	13
II	SYTUACJA PIECZY ZASTĘPCZEJ NA TERENIE POWIATU ŚWIDNICKIEGO	15
2.1	ROLA DIAGNOZY W TWORZENIU <i>PROGRAMU ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ DLA POWIATU ŚWIDNICKIEGO NA LATA 2017-2019</i>	15
2.2	CHARAKTERYSTYKA MIEJSCA REALIZACJI PROGRAMU	15
2.3	PODMIOTY DZIAŁAJĄCE W POWIECIE ŚWIDNICKIM BĘDĄCE PARTNERAMI PROGRAMU	17
2.4	OPIS ODBIORCÓW <i>PROGRAMU ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ</i>	18
2.5	DIAGNOZA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ DLA POWIATU ŚWIDNICKIEGO	18
2.6	PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE Z PRZEPROWADZONEJ DIAGNOZY	24
III	ANALIZA SWOT SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE ŚWIDNICKIM	27
IV	KIERUNKI DZIAŁAŃ PODEJMOWANE NA RZECZ ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ	29
4.1	CEL GŁÓWNY I CELE SZCZEGÓŁOWE – MISJA PROGRAMU	29
4.2	KIERUNKI DZIAŁAŃ I WSKAŹNIKI REALIZACJI	29
4.3	LIMIT RODZIN ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH	33
V	SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI	34
VI	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	35
VII	AUTORZY	35
	SPIS WYKRESÓW, TABEL I RYSUNKÓW	36
	SŁOWNICZEK POJĘĆ	37
	BIBLIOGRAFIA	38

WSTĘP

Rodzina stanowi podstawową komórkę życia społecznego, jest ona pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka. Rodzina stanowi model i normę dla wszystkich innych grup społecznych. To właśnie w niej dzieci zdobywają pierwsze doświadczenia, doznając swoich pierwszych odczuć emocjonalnych. Dzięki rodzicom, opiekunom dzieci przyswajają obowiązujące wzorce i zasady współżycia, a także utożsamiają się ze swoim najbliższym otoczeniem, szukając w nim miejsca dla siebie. Rodzina to nie tylko i wyłącznie środowisko wychowawcze, to także najbliższe człowiekowi środowisko życia, najbliższa mu grupa, która opiera się na miłości oraz stwarzaniu poczucia bezpieczeństwa, wzbogaca życie dziecka, zaspokaja podstawowe potrzeby biologiczne, psychiczne, materialne, dając swoim członkom zadowolenie i psychiczne oparcie.

Rodzina jest podstawowym środowiskiem życia człowieka. Jej członkowie są dla dziecka pierwszym modelem ról społecznych oraz interakcji, jakie niesie ze sobą dorosłe życie. To właśnie ona buduje społeczeństwo, sprawia, że młodzi ludzie reprezentują takie a nie inne postawy, idee, cele życiowe. Rodzina wskazuje także na sposoby ich spełnienia. To właśnie rodzina kształtuje osobowość dziecka w największym stopniu oraz oddziałuje na jednostkę w sposób zamierzony, jak i niezamierzony. Dziecko na ogół jest silnie związane emocjonalnie z osobami wchodzącymi w skład naturalnego środowiska wychowawczego.

Środowisko rodzinne jako pierwsze i najbliższe, najintensywniej oddziałuje na dziecko, przetwarzając jego cechy wrodzone, temperamentalne i biopsychiczne w cechy nabyte, które z kolei wpływają na postawę dziecka, jego nawyki i zasady postępowania.

Rodzina jest niezbędna dziecku, jeśli jego życie od początku nie ma być naznaczone niekorzystnym i nieprzyjaznym splotem sytuacji. To ona sprawia, że (...) *dziecko czuje się w otaczającym je świecie bezpiecznie lub ma poczucie zagrożenia, przeżywa stany lękowe, pozytywnie odczuwa bliskość innych ludzi lub czuje się wśród nich zagubione, samotne* (H. Izdebska, s. 162).

Rodzina powoduje, że dziecko wierzy we własne możliwości, nabiera stopniowo poczucia własnej wartości lub jest niepewne, lękliwe, chwiejne, skłonne do ustępowania, wycofywania.

Ze środowiska rodzinnego dziecko wynosi wzory zachowań, sposoby reagowania na ludzi i określone sytuacje, wyobrażenia współżycia społecznego, a czasem wizję świata, w jakim chciałoby żyć oraz własny system wartości.

W rodzinach przeżywających trudności w opiekowaniu się i wychowaniu dzieci konieczne są interwencje charakteryzujące się dużym profesjonalizmem i zaangażowaniem wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami.

Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019

wychowawczych jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Wsparcie prowadzone jest za zgodą rodziny i z aktywnym jej udziałem, przy wykorzystaniu potencjałów i zasobów własnych.

W przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania dziecku przez rodziców – na poziomie powiatu – organizowana jest piecza zastępcza sprawowana w formie rodzinnej lub instytucjonalnej. Do zadań powiatu należy zapewnienie opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodziców.

Podstawą opracowania *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017 – 2019* są założenia ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r., poz. 575 ze zmianami) zgodnie z art. 180 cytowanej ustawy do zadań własnych powiatu należy opracowanie i realizacja trzyletnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej. Ustawa określa formy oraz zasady wspierania rodziny, która przeżywa trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo – wychowawczych oraz formy i zasady sprawowania pieczy zastępczej.

I ZASADY FUNKCJONOWANIA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców. Należy pamiętać, że w systemie polityki na rzecz dzieci i rodziny prawo dziecka do pieczy zastępczej jest prawem subsydiarnym wobec prawa dziecka do życia w rodzinie. Formą najbardziej zbliżoną do naturalnego środowiska, w jakim powinno wychowywać się dziecko, są rodziny zastępcze. Rolą systemu pieczy zastępczej (zarówno pieczy rodzinnej, jak i instytucjonalnej) jest zapewnienie dziecku bezpiecznego środowiska wychowawczego respektującego jego prawa: powrotu do rodziny, utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, stabilnego środowiska wychowawczego, kształcenia, rozwoju uzdolnień oraz pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia.

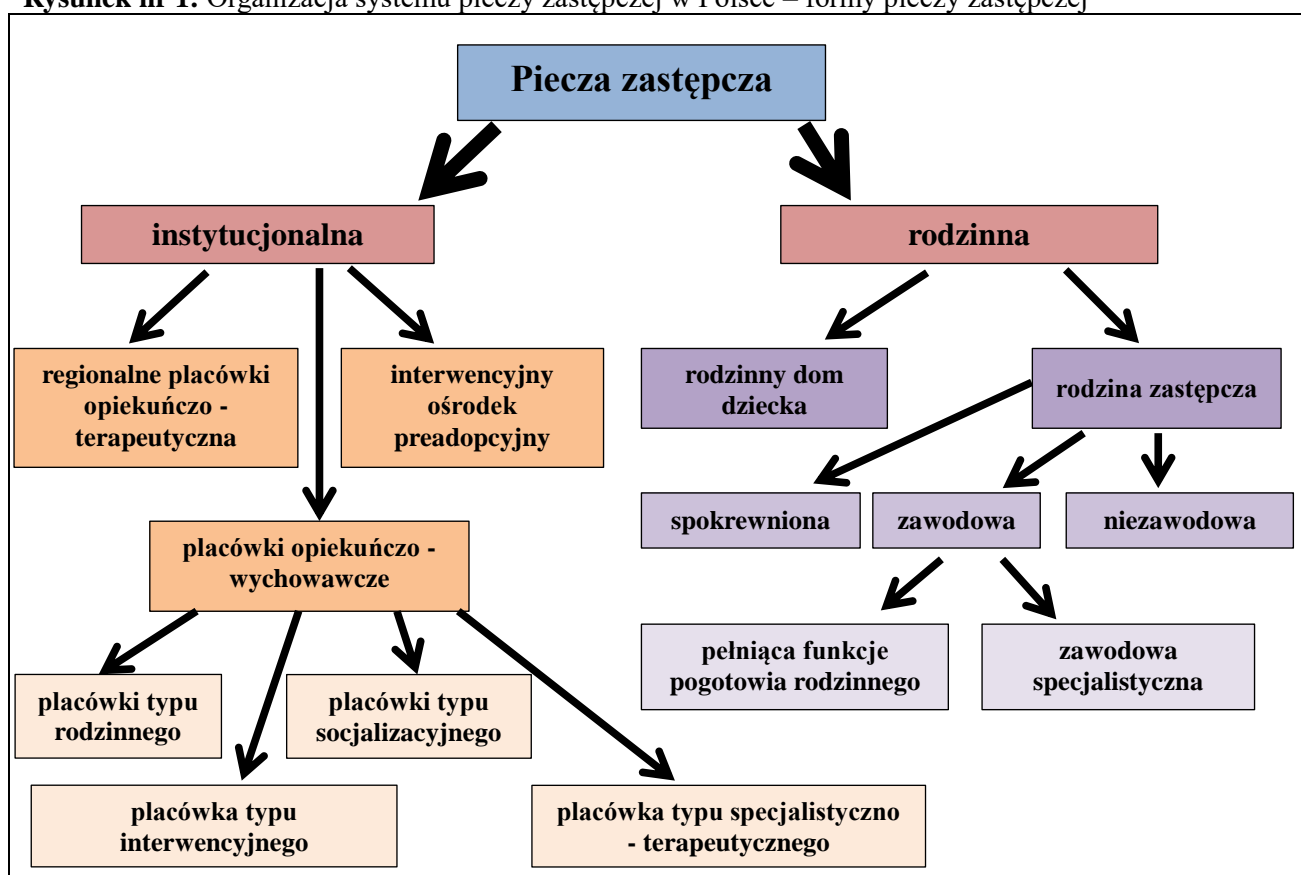
Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie: orzeczenia sądu; albo w przypadku, gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję / Straż Graniczną; albo na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z zaistniałą przemocą w rodzinie (art. 12 a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: Dz. U. z 2015 r., poz. 1390 ze zmianami) lub w przypadku pilnej konieczności, na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, na podstawie umowy zawartej między rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka, a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny lub miejsce prowadzenia rodzinnego domu dziecka. Ponadto ustawa z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2016 r., poz. 406) w art. 112³ wprowadziła zapis, który stanowi, iż umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej powinno nastąpić po wyczerpaniu wszystkich form pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, chyba że dobro dziecka wymaga zapewnienia mu niezwłocznie pieczy zastępczej. Oznacza to, że do umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej może dojść jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 109 § 2 pkt 1-4 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz formy pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważnego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności zagrożenia jego życia lub zdrowia. Ponadto w art. 112³ § 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 r., poz. 2082 ze zmianami) wprowadzono zapis, iż umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa nie jest dopuszczalne.

Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka następuje po uzyskaniu zgody, odpowiednio rodziców zastępczych albo prowadzącego rodzinny dom dziecka.

Objęcie dziecka jedną z form pieczy zastępczej następuje na okres nie dłuższy niż do osiągnięcia przez nie pełnoletności lub do 25 roku życia za zgodą odpowiednio rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka albo dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej jeżeli uczy się: w szkole, w uczelni, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego lub legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności i uczy się: w szkole, w uczelni, na kursach, jeśli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego – art. 37 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

W systemie pieczy zastępczej wyróżnia się pieczę zastępczą instytucjonalną i rodzinną (rysunek 1).

Rysunek nr 1: Organizacja systemu pieczy zastępczej w Polsce – formy pieczy zastępczej

Źródło: Opracowania własne

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej reguluje również kompetencje samorządu gminnego i powiatowego w zakresie realizacji zapisów ustawy. Tak więc praca z rodziną należy do zadań własnych gmin, natomiast organizacja pieczy zastępczej do zadań własnych powiatu, a umieszczenie dziecka w systemie pieczy zastępczej jest ostatecznością, stosowaną po wykorzystaniu przez gminę wszystkich możliwych form wsparcia rodziny naturalnej. Celem umieszczenia dziecka w środowisku zastępczym jest stworzenie warunków pomocy i pozytywnych zmian w rodzinie, aby dziecko mogło powrócić pod opiekę

rodziców. W sytuacji, gdy jest to niemożliwe, prowadzone są działania pozwalające na przysposobienie dziecka lub przygotowanie go do samodzielnego i odpowiedzialnego życia poprzez zaspokojenie potrzeb bytowych, zdrowotnych, emocjonalnych, edukacyjnych, kulturalno-edukacyjnych.

Zgodnie z art. 180 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do zadań własnych powiatu w kontekście pieczy zastępczej należy:

- 1) Opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;
- 2) Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- 3) Organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia;
- 4) Tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych;
- 5) Prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym;
- 6) Organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka i dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego;
- 7) Organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania: (a) grup wsparcia, (b) specjalistycznego poradnictwa;
- 8) Wyznaczanie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej;
- 9) Zapewnienie przeprowadzenia przyjętemu do pieczy zastępczej dziecku niezbędnych badań lekarskich;
- 10) Kompletowanie we współpracy z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej dokumentacji związanej z przygotowaniem dziecka do umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka;
- 11) Finansowanie: (a) świadczeń pieniężnych dotyczących dzieci z terenu powiatu, umieszczonych w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo - wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych lub rodzinach pomocowych, na jego terenie lub na terenie innego powiatu; (b) pomocy przyznawanej osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-

wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne; (c) szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego oraz szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego;

- 12) Sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego wykorzystywanego w urzędach administracji publicznej;
- 13) Przekazywanie do biura informacji gospodarczej informacji o powstaniu zaległości z tytułu nieponoszenia opłaty rodziców za pobyt dziecka w pieczy zastępczej za okres dłuższy niż 12 miesięcy.

1.1 Rodzinna piecza zastępcza

Rodzina zastępcza oraz rodzinny dom dziecka zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie. Traktują małoletniego w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej, zapewniają dostęp do świadczeń zdrowotnych, umożliwiają kształcenie, rozwój uzdolnień i zainteresowań, zapewniają ochronę przed bezprawną ingerencją w jego życie prywatne, a także zaspokajają jego potrzeby emocjonalne (w tym, jeżeli sąd nie postanowi inaczej, poprzez zapewnienie kontaktu z rodziną biologiczną), bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne. W realizowaniu tych zadań rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka współpracują z ośrodkiem adopcyjnym, koordynatorem pieczy zastępczej i organizatorem pieczy zastępczej.

Rodzinną pieczę zastępczą jest realizowana w dwóch formach: **(a) rodzina zastępcza;**
(b) rodzinny dom dziecka.

Wyróżnia się trzy typy rodzin zastępczych: **(a) rodzina zastępcza spokrewniona** – tworzona jest przez wstępnych lub rodzeństwo dziecka, przysługują jej świadczenia finansowe na utrzymanie dziecka; **(b) rodzina zastępcza niezawodowa** – tworzona jest przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka, przysługują jej świadczenia pieniężne na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka; w rodzinie zastępczej niezawodowej umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa); **(c) rodzina zastępcza zawodowa** – powstaje poprzez zawarcie z kandydatami umowy o pełnienie takiej funkcji, umowa zawierana jest na wniosek kandydatów / istniejącej rodziny niezawodowej, na okres co najmniej 4 lat.

Rodzina zastępcza zawodowa może działać również jako: **(a) rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego** – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu,

w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez policję lub straż graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub innej osoby, w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie; **(b) rodzina zastępcza zawodowa specjalistyczna** – umieszcza się w niej w szczególności dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich tj. niedostosowanych społecznie (Dz. U z 2016 r., poz. 1654 ze zmianami), małoletnie matki z dziećmi.

Obok rodziny zastępczej drugą formą rodzinnej pieczy zastępczej jest **rodzinny dom dziecka**. Tworzą go małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. W tym samym czasie może w nim przebywać nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa).

Funkcja rodziny zastępczej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka mogą zostać powierzone osobom, które spełniają warunki określone w art. 42 Ustawy:

- 1) Dają rękojmię należytego sprawowania pieczy zastępczej;
- 2) Nie są i nie były pozbawione władzy rodzicielskiej, oraz władza rodzicielska nie jest im ograniczona ani zawieszona;
- 3) Wypełniają obowiązek alimentacyjny – w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do nich wynika z tytułu egzekucyjnego;
- 4) Nie są ograniczone w zdolności do czynności prawnych;
- 5) Są zdolne do sprawowania właściwej opieki nad dzieckiem, co zostało potwierdzone:
(a) zaświadczeniem lekarskim o stanie zdrowia wystawionym przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej oraz (b) opinią o posiadaniu predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka wystawioną przez psychologa, który posiada co najmniej wykształcenie wyższe magisterskie na kierunku psychologia oraz 2-letnie doświadczenie w poradnictwie rodzinnym;
- 6) Przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 7) Zapewnią odpowiednie warunki bytowe i mieszkaniowe umożliwiające dziecku zaspokajanie jego indywidualnych potrzeb, w tym: (a) rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego, (b) właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań, (c) wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

Ponadto pełnienie funkcji rodziny zastępczej niezawodowej lub zawodowej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka może być powierzone osobom, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe.

Kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej (zawodowej, niezawodowej) lub do prowadzenia rodzinnego domu dziecka powinni posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub prowadzonego przez ośrodek

adopcyjny, przy czym w przypadku rodzin zastępczych zawodowych oraz osób prowadzących rodzinny dom dziecka szkolenia te mają formę rozszerzoną.

Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka, na swój wniosek, mogą być wspierane przez rodziny pomocowe – w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem, tj. w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu oraz w efekcie nieprzewidzianych trudności i zdarzeń losowych. Czas pobytu dziecka w rodzinie pomocowej nie może przekroczyć 2 miesięcy (art. 73 - 74 Ustawy).

Zgodnie z Ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wsparcie rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka realizowane jest przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej może pełnić wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu lub inny podmiot, któremu zlecono realizację tego zadania (np. organizacja pozarządowa lub zespół ds. pieczy zastępczej w powiatowym centrum pomocy rodzinie). Do jego zadań należy m.in. nabór kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, organizowanie dla nich szkoleń, czy badań psychologicznych, a także wspieranie już funkcjonujących rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez zapewnianie im szkoleń podnoszących kwalifikacje oraz pomocy (poradnictwo). Ponadto obowiązkiem organizatora rodzinnej pieczy zastępczej jest zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających (na podstawie art. 76 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się na ich wniosek, opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest zatrudniany przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Do jego zadań należy w szczególności udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji ich zadań. Oznacza to, iż do jego obowiązków należy m.in. przygotowanie, we współpracy z asystentem rodziny i odpowiednio rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka planu pomocy dziecku; pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka w nawiązywaniu wzajemnego kontaktu; zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci (w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej), a także zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających. Ponadto koordynator udziela wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej (na podstawie art. 77 i 79 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

1.2 Instytucjonalna piecza zastępcza

Pieczka zastępcza instytucjonalna realizowana jest w ramach placówek opiekuńczo-wychowawczych. Ze względu na specyfikę, wyróżnia się następujące rodzaje placówek opiekuńczo-wychowawczych: **(a) typu socjalizacyjnego; (b) typu interwencyjnego; (c) typu specjalistyczno – terapeutycznego; (d) typu rodzinnego.**

Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby. Podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, przysposobienia dziecka bądź umieszczenia w pieczy zastępczej. W placówce socjalizacyjnej są umieszczane dzieci powyżej 10 roku życia. W wyjątkowych przypadkach jest możliwe umieszczenie dziecka poniżej 10 roku życia, w szczególności gdy w danej placówce umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka, gdy przemawia za tym jego stan zdrowia lub dotyczy to rodzeństwa. Umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego następuje na podstawie orzeczenia sądu.

Placówka typu interwencyjnego w szczególności przyjmuje dzieci w sytuacjach wymagających natychmiastowego zapewnienia im opieki. Pobyt dziecka w placówce interwencyjnej nie może trwać dłużej niż 3 miesiące (w sytuacjach, gdy postępowanie sądowe w sprawie uregulowania sytuacji prawnej dziecka jest w toku, pobyt w placówce interwencyjnej może być przedłużony, nie dłużej jednak niż o 3 miesiące). Placówka interwencyjna może specjalizować się w opiece nad niemowlętami przygotowywanymi do adopcji.

Placówka **typu specjalistyczno-terapeutycznego** sprawuje opiekę nad dziećmi o specjalnych potrzebach, w szczególności legitymującymi się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, wymagającymi stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, zapewnia dzieciom odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne.

W placówce **typu rodzinnego** wychowują się dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się, w szczególności umożliwia ona wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu. W tym samym czasie w placówce tego typu może przebywać nie więcej niż 8 wychowanków.

W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej umieszczane są dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji i nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo - wychowawczej. W tym samym czasie można w niej umieścić nie więcej niż 30 dzieci.

W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym umieszcza się dzieci do ukończenia

pierwszego roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W ośrodku w tym samym czasie można umieścić nie więcej niż 20 dzieci.

Placówki zapewniają dzieciom zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego. Pracownicy placówki umożliwiają także kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi oraz podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny.

Prowadzenie regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej oraz interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego należy do zadań własnych samorządu województwa.

1.3 Pomoc dla osób usamodzielnianych

Zgodnie z art. 140 Ustawy osobie, która po osiągnięciu pełnoletności opuszcza pieczę zastępczą (rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą bądź regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną) przysługuje pomoc na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie oraz zagospodarowanie, o ile jej umieszczenie w pieczy nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu. Udziela się jej również pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i zatrudnienia, a także zapewnia pomoc prawną i psychologiczną. Pomoc mogą uzyskać również osoby, których pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał ze względu na śmierć osób tworzących rodzinę zastępczą lub prowadzących rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed ukończeniem przez nie 18 roku życia. Pomoc, o której mowa powyżej nie przysługuje, jeżeli osoba usamodzielniana przebywa w domu pomocy społecznej bądź też placówce zapewniającej całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym lub przewlekle chorym, a także gdy otrzymuje ona już pomoc dla osób usamodzielnianych w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej.

Pomoc dla osoby usamodzielnianej jest udzielana lub przyznawana na jej wniosek. Jej przyznanie lub odmowa następuje w drodze decyzji.

Warunkiem uzyskania pomocy na usamodzielnienie oraz na zagospodarowanie jest osiągnięcie miesięcznego dochodu nie przekraczającego 1 200 zł, jednakże w uzasadnionych przypadkach (sytuacja mieszkaniowa, dochodowa, majątkowa lub osobista) pomoc może być również przyznana osobom, których dochód jest wyższy.

Osoba usamodzielniana chcąc uzyskać pomoc na kontynuowanie nauki i na usamodzielnienie oprócz złożenia wniosku musi również posiadać zatwierdzony indywidualny program usamodzielnienia określający w szczególności zakres jej współdziałania z opiekunem usamodzielnienia oraz sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskiwaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez nią zatrudnienia. Indywidualny program usamodzielnienia

jest opracowywany przez osobę usamodzielnianą wraz z opiekunem usamodzielnienia, co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności. Musi on zostać zatwierdzony przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie. Zmiany w indywidualnym programie usamodzielnienia mogą być dokonywane w przypadku zmiany sytuacji życiowej osoby usamodzielnianej. Po zakończeniu jego realizacji osoba usamodzielniana wspólnie z opiekunem usamodzielnienia oraz kierownikiem PCPR dokonuje oceny końcowej procesu usamodzielnienia.

II SYTUACJA PIECZY ZASTĘPCZEJ NA TERENIE POWIATU ŚWIDNICKIEGO

2.1 Rola diagnozy w tworzeniu *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019*

Diagnoza jednostki administracyjnej jest szczegółowym opisem sytuacji samej jednostki, jak i jej otoczenia. Poprawnie przeprowadzona diagnoza jest fundamentem formułowania celów programu i konkretnych działań (K. Jakóbiak, M. Wałaszek, s. 151).

Podstawą doboru zakresów tematycznych stosowanych w diagnozie są najczęściej: doświadczenie w sporządzaniu analiz, zdrowy rozsądek, intuicja oraz znajomość analizowanej jednostki. Szczególnie ważna jest wiedza o diagnozowanej jednostce, ponieważ umożliwia ona już na wstępie ograniczyć analizę o zbędne obszary (K. Jakóbiak, M. Wałaszek, s. 151-152).

Szeroko przeprowadzona diagnoza powinna zawierać w sobie elementy jakościowe, jak i ilościowe. W przypadku elementów ilościowych istotny a czasami wręcz kluczowy jest dobór zmiennych, sposób ich przedstawienia oraz źródło danych (K. Jakóbiak, M. Wałaszek, s. 153-154).

Koordinacja prowadzonych działań w zakresie pieczy zastępczej na terenie powiatu dostarcza szczegółowych informacji o instytucjach prowadzących działania w omawianym zakresie, obszarze i charakterze podejmowanych przedsięwzięć, ich skuteczności oraz wysokości potrzebnych nakładów finansowych do realizacji podjętych założeń.

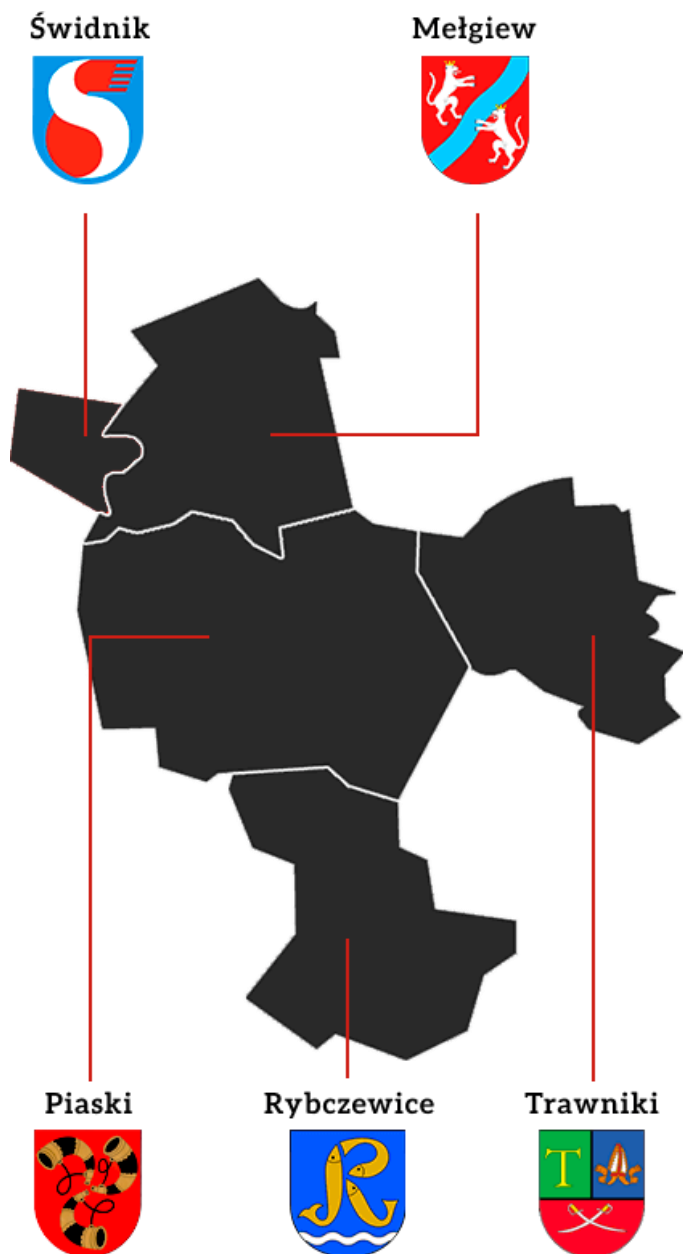
2.2 Charakterystyka miejsca realizacji Programu

Powiat świdnicki liczy 5 jednostek administracyjnych szczebla podstawowego, w tym jedną gminę miejską: Świdnik, jedną miejsko-wiejską: Piaski oraz trzy gminy wiejskie: Mełgiew, Rybczewice i Trawniki.

Powiat stanowi powierzchnię 468,30 km². Ogólna liczba mieszkańców powiatu świdnickiego to 72 642, w tym kobiety – 37 761, mężczyźni – 34 881. Wśród ogólnej liczby mieszkańców 12 509 to osoby w wieku przedprodukcyjnym, 44 553 w wieku produkcyjnym, a 15 580 w wieku poprodukcyjnym. Przyrost naturalny w powiecie świdnickim wynosi (-72), natomiast saldo migracji (-76) (źródło: dane Urzędu Statystycznego, stan na 31 grudzień 2015 r.).

Powiat świdnicki posiada atrakcyjne położenie w centralnej części województwa lubelskiego, w bezpośrednim sąsiedztwie Lublina, największego miasta we wschodniej Polsce, przy międzynarodowych trasach Warszawa – Kijów, Warszawa – Lwów oraz przy linii kolejowej. Powiat świdnicki posiada bardzo dobre naturalne warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji – bogactwo przyrody, doliny rzek, czyste środowisko oraz liczne zabytki architektury.

Rysunek nr 2: Mapa Powiatu Świdnickiego

Źródło: <http://www.powiatswidnik.pl/powiat>

W Powiecie Świdnickim aktualnie funkcjonują: 94 rodziny zastępcze, w których przebywa 149 dzieci; 3 rodziny zastępcze zawodowe, w tym 2 pogotowia rodzinne, w których jest 8 dzieci oraz Placówka Opieki Nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich licząca 14 wychowanków (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

W rodzinach przeżywających trudności w opiekowaniu się i wychowaniu dzieci konieczne są interwencje charakteryzujące się dużym profesjonalizmem i zaangażowaniem wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami. Na terenie powiatu świdnickiego pomoc dla rodzin przeżywających trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci świadczona jest między innymi przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Świdniku – Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku, szkoły, ośrodki pomocy

społecznej (tu: asystent rodziny), sądy (kurator sądowy), zespoły interdyscyplinarne, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, czy też szereg fundacji i stowarzyszeń zajmujących się statutowo problematyką dziecka i rodziny.

2.3 Podmioty działające w Powiecie Świdnickim będące partnerami Programu

Realizatorem *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019* jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku, Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Świdniku oraz Placówka Opieki Nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich. Wykonanie postawionych założeń programowych będzie możliwe przy włączeniu i współpracy następujących podmiotów z terenu powiatu działających w obszarze rozwiązywania problemów dziecka i rodziny:

- 1) Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Świdniku,
- 2) Ośrodka Pomocy Społecznej w Trawniskach,
- 3) Ośrodka Pomocy Społecznej w Mełgwi,
- 4) Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybczewicach,
- 5) Ośrodka Pomocy Społecznej w Piaskach,
- 6) Sądów powszechnych – sędziów i kuratorów,
- 7) Zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy,
- 8) Zespołów interdyscyplinarnych ds. dziecka i rodziny,
- 9) Komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- 10) Urzędu Miasta w Świdniku,
- 11) Urzędu Gminy Rybczewice,
- 12) Urzędu Gminy Trawniki,
- 13) Urzędu Gminy Mełgiew,
- 14) Urzędu Miejskiego Piaski,
- 15) Starostwa Powiatowego w Świdniku – Biura Zdrowia i Spraw Społecznych,
- 16) Publicznych i Niepublicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej,
- 17) Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Świdniku,
- 18) Poradni specjalistycznych,
- 19) Przedszkoli, żłobków i ich oddziałów,
- 20) Szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych,
- 21) Specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych,
- 22) Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Świdniku i Mełgwi,
- 23) Powiatowego Urzędu Pracy w Świdniku,
- 24) Państwowych służb – Policji,

- 25) Stowarzyszeń i fundacji,
- 26) Kościołów i związków wyznaniowych,
- 27) Lokalnych liderów,
- 28) Środowiska lokalnego.

2.4 Opis odbiorców *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej*

Odbiorcami *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019* są Realizatorzy *Programu*, rodzinne formy pieczy zastępczej działające na terenie Powiatu Świdnickiego oraz przedstawiciele służb i podmiotów działających w obszarze funkcjonowania i realizacji zadań wynikających z zapisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r., poz. 575 ze zmianami).

W podejmowanych działaniach, zmierzających do rozwoju pieczy zastępczej na terenie Powiatu Świdnickiego, ważne jest kierować się przekonaniem, że naturalnym i koniecznym środowiskiem wychowania dziecka jest rodzina.

Rodzina stanowi wspólnotę osób, która jest podstawową formą życia indywidualnego i społecznego. Jest ona pierwotną i najpowszechniejszą grupą społeczną. Należy do pierwszego środowiska dającego człowiekowi możliwość wszechstronnego rozwoju, zaspokajania jego wielu potrzeb i wprowadzania go w świat wartości i norm społecznych. Identyfikując się z nią, człowiek współtworzy i przejmuje kultywowane w rodzinie poglądy, postawy, wzory zachowania i postępowania. To, czego dziecko nauczy się w rodzinie ma wpływ na całe jego życie.

Opracowywany *Program* i przyjęte w nim założenia powinny stworzyć taki ustrój aktywnej polityki, który będzie wpływać na rozwój efektywnego i wysoce optymalnego systemu pieczy zastępczej na terenie Powiatu Świdnickiego.

2.5 Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Powiecie Świdnickim

Pieczka zastępcza jest przejściową formą zapewnienia opieki dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. W rodzinach zastępczych bądź w placówkach opiekuńczo-wychowawczych umieszcza się dzieci, których rodzice zostali trwale lub czasowo pozbawieni praw rodzicielskich lub gdy władza ta została im ograniczona.

Zadania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej w Powiecie Świdnickim powierzone zostały Ośrodkowi Interwencji Kryzysowej w Świdniku. Organizator rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnia trzech koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, którzy prowadzą pracę z rodzinami zastępczymi.

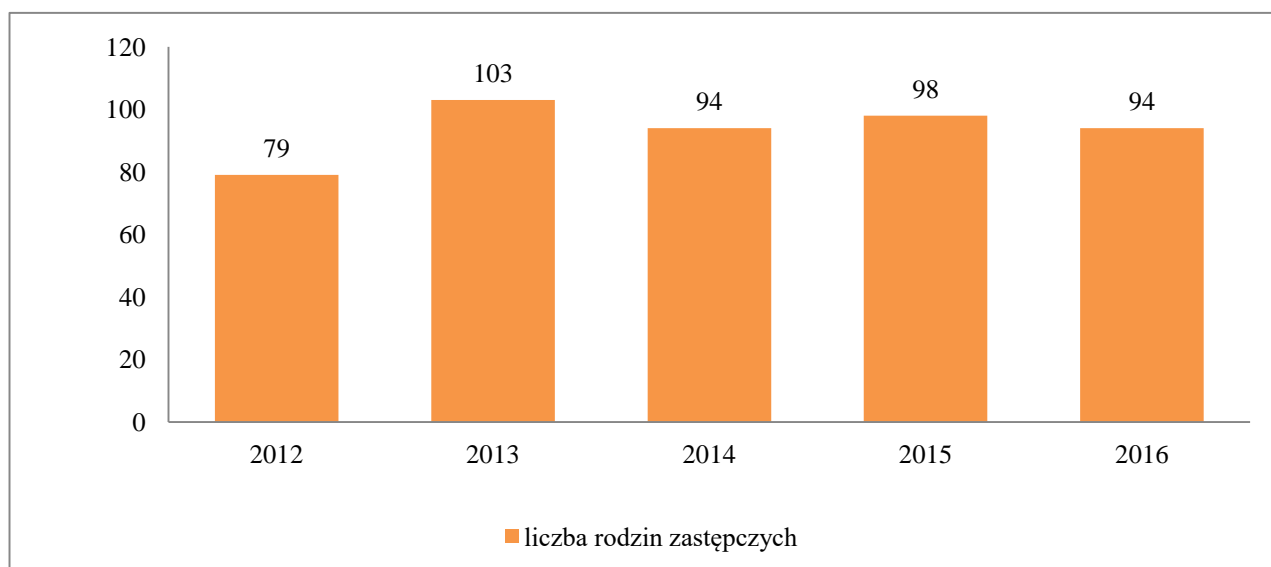
Do zakresu działania Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku należą wszystkie sprawy z zakresu pieczy zastępczej niezastrzeżone na rzecz organizatora rodzinnej pieczy

zastępczej oraz innych podmiotów.

Na terenie Powiatu Świdnickiego funkcjonuje jedna placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego tj. Placówka Opieki nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich. Jest to placówka przeznaczona dla 14 dzieci.

W 2015 r. zapewniono opiekę i wychowanie w formie rodzinnej pieczy zastępczej 135 dzieciom pochodzącym z terenu naszego powiatu i 1 małoletniego cudzoziemcowi, w 2016 r. - 146 dzieciom pochodzącym z terenu naszego powiatu i 1 dziecka cudzoziemca. W rodzinach zastępczych na terenie Powiatu Świdnickiego w 2015 r. przebywało 118 dzieci, w 2016 r. było w nich 123 dzieci. W rodzinnej pieczy zastępczej w 2015 r. poza Powiatem Świdnickim przebywało 20 dzieci, a w 2016 r. – 24 dzieci. Zestawienie ilustrujące ilość rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie Powiatu Świdnickiego przedstawia wykres nr 1.

Wykres nr 1: Liczba rodzin zastępczych ogółem funkcjonujących na terenie Powiatu Świdnickiego w latach 2012-2016

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

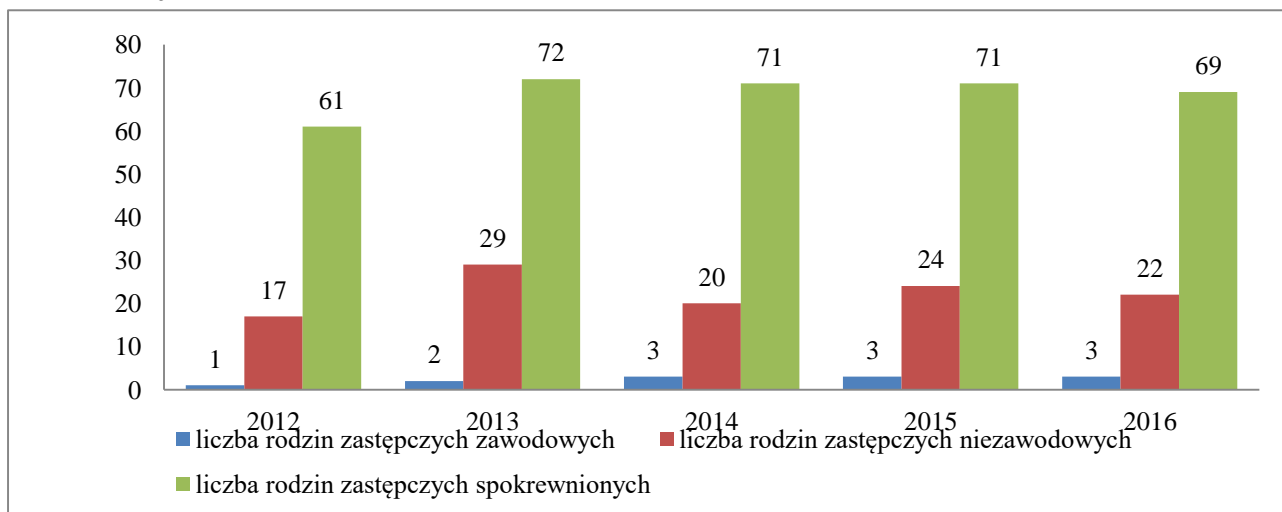
Z powiatami, w których przebywały dzieci tj. Lubelskim Grodzkim, Lubelskim Ziemskim, Mieleckim, Leskim, Puławskim, Radomskim, Kraśnickim, Łęczyńskim, Jarosławskim, Grodziskim, Chełmskim - zawarto stosowne porozumienia regulujące warunki pobytu i wysokość wydatków.

Na koniec 2016 r. Powiat Świdnicki zabezpieczał opiekę i wychowanie 26 dzieciom pochodzącym z innych powiatów. Powiaty te – na mocy podpisanych porozumień – dokonywały Powiatowi Świdnickiemu zwrotów poniesionych wydatków.

Na terenie Powiatu Świdnickiego w 2015 r. funkcjonowało 98 rodzin zastępczych, z czego: 71 rodzin spokrewnionych, 24 rodziny niezawodowe, 3 rodziny zawodowe (w tym: 2 o charakterze pogotowia rodzinnego), natomiast w 2016 r. istniały 94 rodziny zastępcze: 69 rodzin spokrewnionych, 22 rodziny niezawodowe, 3 rodziny zawodowe (w tym: 2 o charakterze

pogotowia rodzinnego). Liczbę rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie Powiatu Świdnickiego w latach 2012 – 2016 z podziałem na rodzaj przedstawia wykres nr 2.

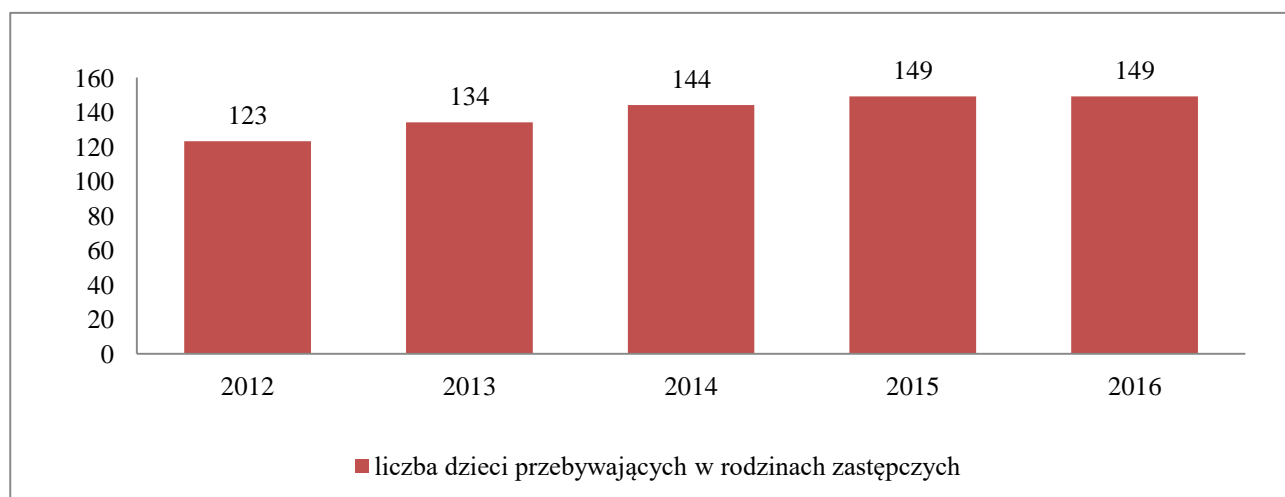
Wykres nr 2: Liczba rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie Powiatu Świdnickiego ze względu na ich rodzaj w latach 2012 - 2016

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Liczbę dzieci przebywających w rodzinach zastępczych w latach 2012–2016 przedstawia wykres nr 3.

Wykres nr 3: Liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych na terenie Powiatu Świdnickiego w latach 2012 - 2016

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Wysokość wydatków poniesionych przez powiat na opiekę i wychowanie dzieci pochodzących z terenu Powiatu Świdnickiego w rodzinnej pieczy zastępczej w 2015 r. wyniosła 1 251 421 zł, zaś w 2016 r. - 1 259 515,82 zł.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej gminy współfinansują pobyt dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej (art. 176 ust. 5), z tego tytułu do budżetu powiatu wpłynęło w 2015 r. - **128 711,00 zł**, natomiast w 2016 r. dochód ten wyniósł **190 421,73 zł**.

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019

Zgodnie z art. 193 ustawy rodzice biologiczni zobowiązani są do ponoszenia opłat za pobyt dziecka w pieczy zastępczej. W 2016 r. Powiat Świdnicki z tego tytułu uzyskał 5 668,78 zł.

Wysokość pomocy udzielanej usamodzielnianym wychowankom rodzinnej pieczy zastępczej w 2015 r. wyniosła **145 033,33 zł** (28 osób), w tym: pomoc na zagospodarowanie: 9 558,75 zł; pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki: 105 810,58 zł oraz pomoc pieniężna na usamodzielnienie: 29 664,00 zł.

Łączna wysokość pomocy udzielanej usamodzielnianym wychowankom rodzinnej pieczy zastępczej w 2016 r. wyniosła **140 613,20 zł** (26 osób), w tym: pomoc na zagospodarowanie: 6 000,00 zł; pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki: 101 649,20 zł; pomoc pieniężna na usamodzielnienie - 32 964,00 zł.

W 2015 r. Powiat Świdnicki zapewniał opiekę i wychowanie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 46 dzieciom pochodzącym z terenu naszego powiatu, z czego poza Powiatem Świdnickim przebywało 31 dzieci. W 2016 r. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało 48 dzieci, w tym poza powiatem 32 dzieci.

W Placówce Opieki nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich przebywało w 2015 r. 17 dzieci, a w 2016 r. -16 dzieci.

W 2015 r. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych zostało umieszczonych 9 dzieci, a w 2016 r. - 10 dzieci.

W 2015 r. 7 dzieci opuściło placówki opiekuńczo-wychowawcze i usamodzielniało się. W 2016 r. 11 dzieci opuściło placówki: 4 z powodu usamodzielnienia się, 3 umieszczono w rodzinie zastępczej, natomiast 4 dzieci powróciło do rodziny biologicznej.

Z powiatami, w których przebywają dzieci z terenu Powiatu Świdnickiego zawarto stosowne porozumienia regulujące warunki pobytu i wysokość wydatków na utrzymanie dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W okresie od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. na ten cel wydano **1 186 327,80 zł**, zaś w okresie od dnia 1 stycznia 2016 r. do dnia 31 grudnia 2016 r. - **1 067 068,78 zł**.

Całkowity koszt pobytu dzieci pochodzących z terenu Powiatu Świdnickiego przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2015 r. wyniósł **1 861 321,00 zł**, zaś w 2016 r. - **1 679 724,58 zł**.

Zgodnie z zapisami art. 176 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej gminy współfinansują pobyt dziecka w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, z tego tytułu do budżetu powiatu w 2015 r. wpłynęło **40 490,27 zł**, natomiast w okresie od 1 stycznia 2016 r. do 31 grudnia 2016 r. dochód ten wyniósł **60 876,12 zł**.

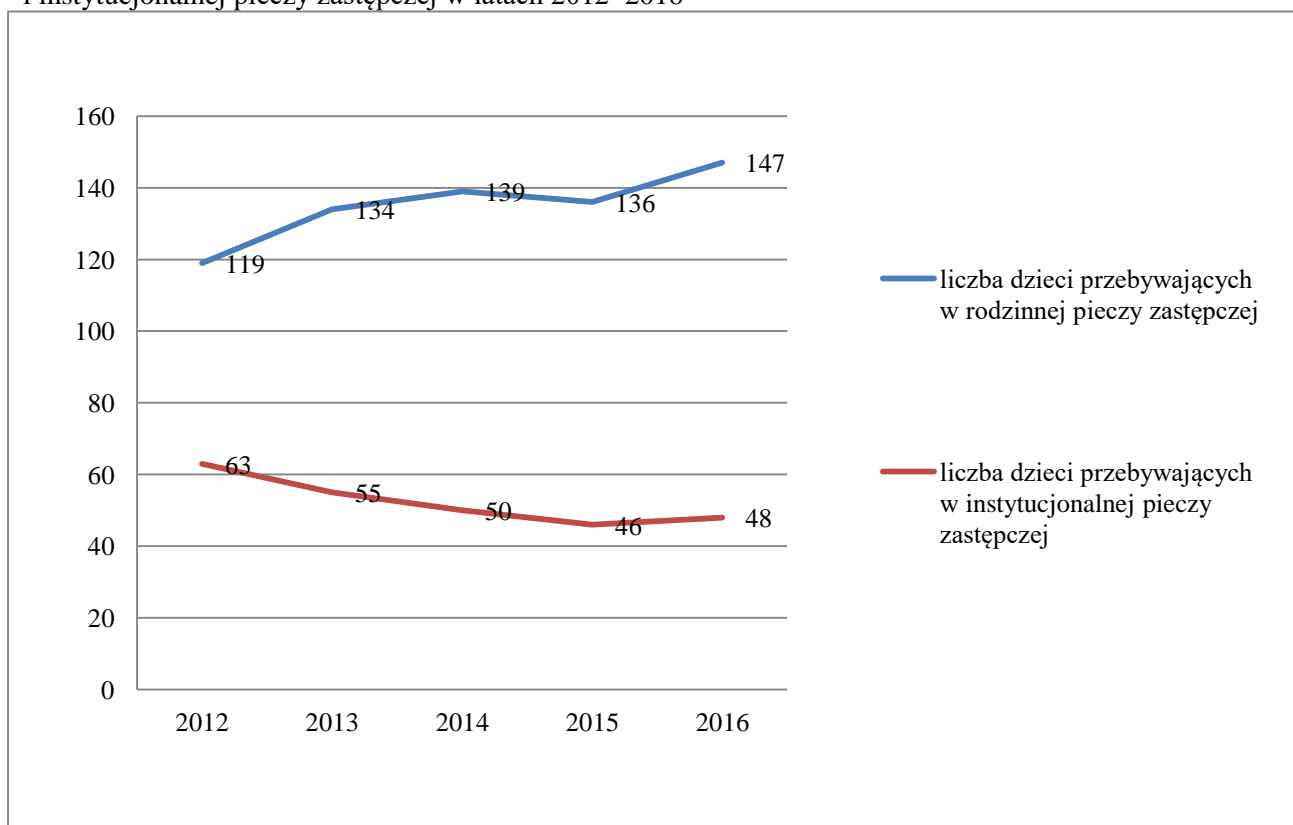
Wysokość pomocy udzielanej usamodzielnianym wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych w 2015 r. wyniosła **60 968,27 zł**, w tym: pomoc na zagospodarowanie w formie

rzeczowej: 5 735,25 zł; pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki: 45 345,02 zł oraz pomoc pieniężna na usamodzielnienie: 9 888,00 zł – łącznie udzielono pomocy 16 wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych.

W 2016 r. wysokość pomocy udzielanej usamodzielnianym wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosła **89 855,70 zł**, w tym: pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej: 4 500,00 zł; pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki: 52 379,70 zł; pomoc pieniężna na usamodzielnienie: 32 976,00 zł – razem udzielono pomocy 16 wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Porównanie liczby dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej i instytucjonalnej pieczy zastępczej ilustruje wykres nr 4.

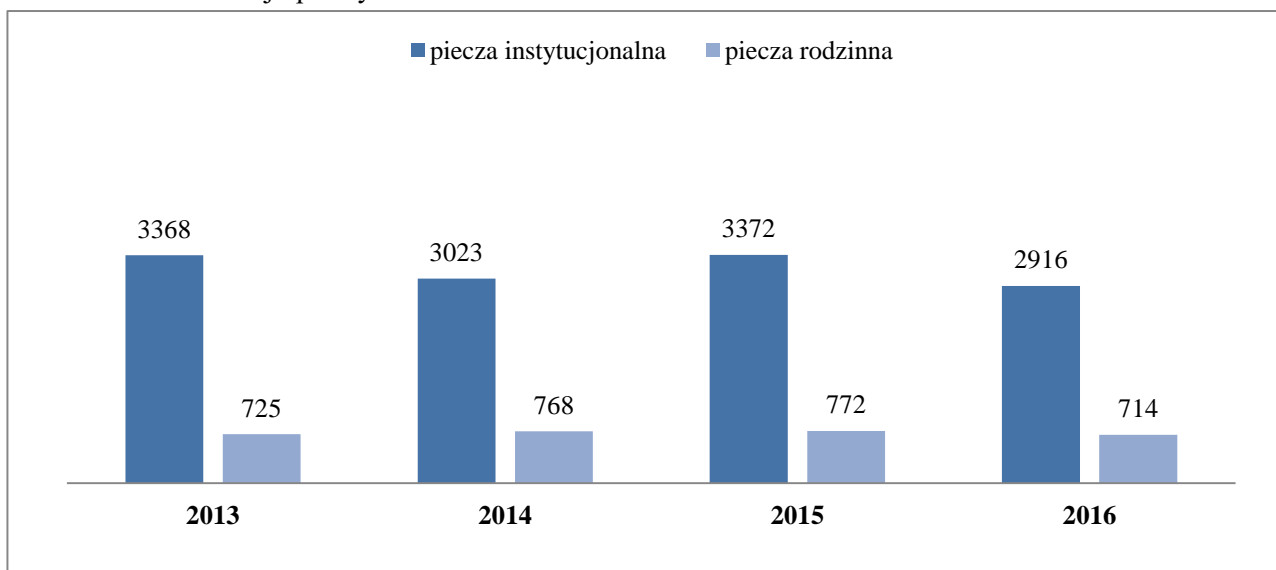
Wykres nr 4: Liczba dzieci pochodzących z terenu Powiatu Świdnickiego przebywających w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w latach 2012–2016

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Średni koszt utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej jest znacznie niższy, niż koszt pobytu dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, dlatego też ze względów ekonomicznych powiat powinien rozwijać system rodzinnej pieczy zastępczej poprzez pozyskiwanie nowych rodzin zastępczych oraz utworzenie rodzinnego domu dziecka. Średni miesięczny koszt pobytu dziecka w pieczy zastępczej w rozbiciu na lata 2013–2016 został przedstawiony na wykresie nr 5.

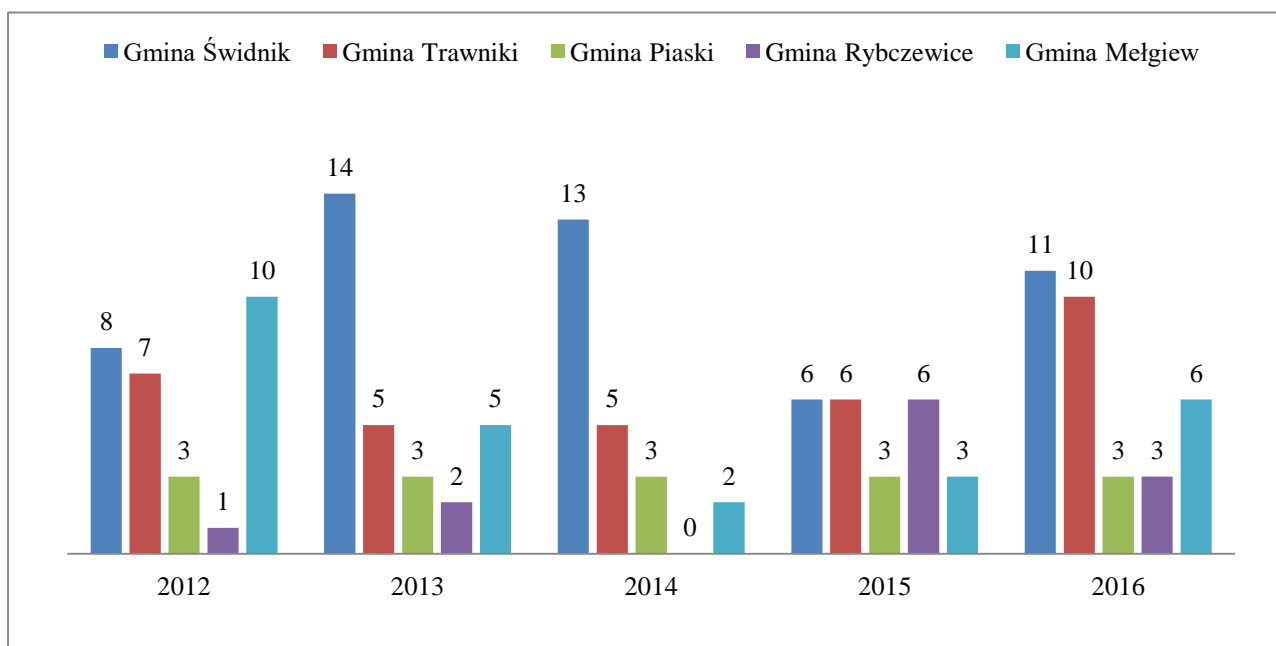
Wykres nr 5: Średni miesięczny koszt pobytu dziecka w pieczy zastępczej w latach 2013–2016 w zależności od rodzaju pieczy

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Najwięcej dzieci umieszczonych po raz pierwszy w pieczy zastępczej w okresie od 2012 r. do 2016 r. (łącznie) pochodzi z terenu gminy Świdnik – 52 dzieci (37,68%), następnie z gminy Trawniki – 33 dzieci (23,91%), gminy Mełgiew – 26 dzieci (18,84%), gminy Piaski – 15 dzieci (10,87%), najmniej z gminy Rybczewice tj. 12 dzieci (8,70%). Liczbę dzieci umieszczonych po raz pierwszy w pieczy zastępczej w poszczególnych latach ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem w pieczy ilustruje wykres 6.

Wykres nr 6: Liczba dzieci umieszczonych po raz pierwszy w pieczy zastępczej w latach 2012–2016, ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem w pieczy

Źródło: Dane własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Przeprowadzone w obrębie niniejszego *Programu* analizy wskazują na konieczność podjęcia przez Realizatorów działań mających na celu nie tylko rozwój i profesjonalizację rodzinnej pieczy zastępczej, ale również dokonywanie zmian i ulepszeń w jej formach instytucjonalnych oraz wypracowania takiego systemu, który odpowiadałby w pełni na zidentyfikowane potrzeby w tym zakresie.

2.6 Podsumowanie i wnioski końcowe z przeprowadzonej diagnozy

Skuteczna pomoc dzieciom pozbawionym opieki wymaga skoordynowanego działania różnych instytucji: powiatowego centrum pomocy rodzinie, organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, ośrodków pomocy społecznej, sądu rodzinnego i nieletnich, placówek opiekuńczo-wychowawczych, szkół, przedszkoli, rodzinnych form opieki zastępczej, policji, poradni psychologiczno-pedagogicznych, oraz innych instytucji zajmujących się statutowo pomocą dziecku i rodzinie w zakresie niezbędnym do realizacji zadań wynikających z zapisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Bardzo ważną formą opieki nad dzieckiem, gdy nie może jej sprawować rodzina naturalna jest rodzicielstwo zastępcze. Negatywne i traumatyczne doświadczenia dzieci wyniesione z rodziny pochodzenia niezwykle intensywnie wpływają na codzienność dziecka i nowych opiekunów. Istotne w pracy z tą grupą dzieci, jest podjęcie działań zmierzających do odbudowy relacji z innymi, odbudowy poczucia bezpieczeństwa oraz zaufania do osób dorosłych. Wychowywanie się w ciepłej, rodzinnej atmosferze, wypełnionej miłością i poczuciem bezpieczeństwa – to bezwzględne prawo każdego dziecka. Praca z dziećmi pozbawionymi rodziny naturalnej to szczególne wyzwanie wymagające wsparcia i pomocy służb odpowiedzialnych za pieczę zastępczą. Doświadczenie w pracy z rodzinami zastępczymi utwierdza Realizatorów *Programu* w przekonaniu, że jest to najlepsza forma pomocy dziecku, którego rodzice z różnych przyczyn nie mogą sprawować nad nim opieki.

Powiat organizuje szereg działań na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej poprzez: organizowanie lokalnych akcji promujących rodzicielstwo zastępcze (spoty telewizyjne); organizowanie profesjonalnych szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, rodziny zastępcze niezawodowe oraz kandydatów deklarujących chęć prowadzenia rodzinnego domu dziecka. W 2016 r. została zapoczątkowana akcja organizacji ***Dnia Rodzicielstwa Zastępczego*** przypadającego na dzień 30 maja. Regularnie w prasie ukazują się artykuły przybliżające problematykę rodzicielstwa zastępczego oraz upowszechniane są ulotki informacyjne.

Opiekę psychologiczno – pedagogiczną oraz wszechstronne wsparcie rodzinom zapewnia Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej – Ośrodek Interwencji Kryzysowej.

Ośrodek zatrudnia wysoko wyspecjalizowaną kadrę: psychologów w tym psycholog

dziecięcy, pedagog, terapeuta, pracownik socjalny, prawnik oraz koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej. OIK oferuje rodzinom zastępczym wsparcie i terapię skierowaną do dorosłych, jak i do dzieci i młodzieży, pełną diagnozę oraz plan pomocy dziecku.

Pracownicy Ośrodka opracowują i realizują szereg specjalistycznych szkoleń podnoszących kompetencje rodzin zastępczych. Dotychczas rodziny zastępcze skorzystały z oferty szkoleniowej dotyczącej: zaburzeń psychorozwojowych u dzieci tj. FAS, ADHD, zaburzeń opozycyjno-buntowniczych; trudności związanych z kompensacją opóźnień i dysharmonii w rozwoju dziecka (formy pracy, udział rodzica w procesie edukacji); psychologii i pedagogiki małego dziecka, czyli jak optymalnie wspierać dziecko w jego rozwoju. Propozycja szkoleń dla opiekunów zastępczych jest szeroka, szkolenia dopasowane są do aktualnych potrzeb. Dużym zainteresowaniem cieszyła się *Szkoła dobrego rodzica* – czyli jak mądrze i z miłością wychować dziecko.

OIK stara się chronić zawodowych rodziców zastępczych przed wypaleniem zawodowym. Organizowane są dla nich warsztaty, podczas których analizowana jest zawodowa i rodzinna kondycja rodziny, oceniana jest efektywność aktualnie stosowanych strategii radzenia sobie ze stresem, doskonalone są umiejętności pokonywania zagrożenia wypaleniem zawodowym i rozwijana jest na nie rodziców odporność. Opiekunowie nabywają umiejętności radzenia sobie ze stresem przez eliminację lub zmniejszenie destrukcyjnego wpływu stresu na funkcjonowanie zawodowe.

Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej umożliwia rodzinom zastępczym wspólne pokonywanie napotkanych trudności poprzez grupy wsparcia, zapewnia pomoc prawną, psychologiczno-pedagogiczną oraz stałe wsparcie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Ponieważ rodzina zastępcza jest opieką tymczasową, ORPZ dba o to, aby dzieci miały stały kontakt z rodzicami biologicznymi, tak aby więzi emocjonalne były podtrzymywane oraz aby dzieci zawsze miały szansę powrotu do rodziny pochodzenia. Z uwagi na fakt, iż pracę z rodziną pochodzenia prowadzą ośrodki pomocy społecznej, nie bez znaczenia pozostaje zsynchronizowanie części zadań na poziomie powiatu i gminy.

Wszystkie rodzinne formy pieczy zastępczej stwarzają możliwość nawiązania bliższych więzi emocjonalnych, kompensujących deficyty rozwojowe dzieci, dają możliwość właściwego przygotowania do przyszłego samodzielnego dorosłego życia jednostki w warunkach zbliżonych do rodziny naturalnej. Kluczową rolę w pracy z dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej stanowi podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób pracujących z rodziną i dzieckiem.

Prawidłowo zorganizowana instytucjonalna piecza zastępcza umożliwia świadczenie wysoko wyspecjalizowanej pracy pedagogiczno-opiekuńczej, psychologicznej oraz terapeutycznej adresowanej do grupy odbiorców wymagających indywidualnego traktowania. W pracy

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019

z dzieckiem podkreślana jest jego wyjątkowa rola oraz wkład w życie społeczne. Bardzo ważnym czynnikiem stanowiącym bazę do prawidłowo świadczonej pracy specjalistów względem wychowanków umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej jest pobudzanie ich własnej aktywności.

Cele niniejszego *Programu* będą prawidłowo realizowane przy współpracy i komunikacji pomiędzy organizacjami i instytucjami świadczącymi pomoc rodzinie i dziecku na terenie Powiatu Świdnickiego.

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019 wyznacza nowe kierunki działania oraz zakłada kontynuację dotychczasowych działań uznanych za potrzebne i wartościowe. *Program* wskazuje również kierunki zmian prowadzonych działań, rozszerzając ofertę lub wprowadzając modyfikację w celu podniesienia ich efektywności. Nowy okres programowania będzie stanowił wyzwanie dla jednostek organizacyjnych Powiatu Świdnickiego oraz Realizatorów niniejszego dokumentu, w kwestii stworzenia efektywnego i wysoce optymalnego systemu pieczy zastępczej.

Budowanie pozytywnego wizerunku rodzicielstwa zastępczego pozwoli na pozyskiwanie kandydatów do pełnienia roli rodziców zastępczych oraz umożliwi organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej, w sytuacji koniecznej, dobór właściwego środowiska zastępczego bez dodatkowego obciążenia już istniejących środowisk zastępczych. Udzielanie wsparcia specjalistycznego jest elementem niezbędnym do właściwego diagnozowania i budowania planu działania w sytuacji kryzysu rodzinnego. Wykorzystywanie metod terapeutycznych indywidualnych i grupowych stanowi uzupełnienie działań standardowych.

Realizacja zadań przewidzianych w ramach *Programu* monitorowana będzie raz w roku. Koordynatorem tego procesu będzie Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku, które w tym zakresie będzie współpracować w szczególności z jednostkami wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Z przeprowadzonego procesu monitoringu sporządzane będzie sprawozdanie. Ponadto *Program* będzie poddawany ewaluacji, w trakcie której oceniana będzie trafność, efektywność, użyteczność oraz skuteczność działań realizowanych w ramach zaplanowanych przedsięwzięć. Wyniki monitoringu oraz ewaluacji będą stanowić podstawę do ewentualnej modyfikacji ujętych w nim celów i kierunków działań bądź definiowania nowych.

III ANALIZA SWOT SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE ŚWIDNICKIM

SWOT jest techniką analityczną polegającą w najprostszej wersji na posegregowaniu posiadanych informacji w danym obszarze na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

- S (z ang. *Strengths*) – **mocne strony**: wszystko to, co stanowi atut, przewagę, zaletę;
- W (z ang. *Weaknesses*) – **słabe strony**: wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę;
- O (z ang. *Opportunities*) – **szanse**: wszystko to, co stwarza szansę korzystnej zmiany;
- T (z ang. *Threats*) – **zagrożenia**: wszystko to, co stwarza w danym obszarze niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Zestawienie wspomnianych grup czynników ułatwia planowanie działań, w tym wskazuje obszary problemowe, które w pierwszej kolejności powinny stać się przedmiotem interwencji.

W poniższej rozbudowanej tabeli przedstawiono wyniki analizy SWOT systemu pieczy zastępczej funkcjonującego na terenie Powiatu Świdnickiego.

Tabela nr 1: Analiza SWOT systemu pieczy zastępczej w Powiecie Świdnickim

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ rozwijający się system rodzicielstwa zastępczego, podnoszenie świadomości rodziców zastępczych na temat właściwych relacji z rodzinami biologicznymi wychowanków; ➤ system szkoleń kandydatów na rodziców zastępczych; ➤ dostępność bezpłatnego poradnictwa specjalistycznego; ➤ wysoki potencjał organizacji pozarządowych działających w imieniu i na rzecz rodziny; ➤ różnorodność stosowanych wzorców i rozwiązań systemowych, szerokie upowszechnianie <i>dobrych praktyk</i> w przedmiotowym zakresie; ➤ wykwalifikowana i doświadczona kadra instytucji wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej nastawiona na rozwój; ➤ indywidualizacja pracy koordynatorów - sposób pracy dostosowany do potrzeb rodziny; ➤ współdziałanie instytucji z różnych obszarów i ich przedstawicieli w odniesieniu do problematyki pieczy zastępczej; ➤ bogate zaplecze merytoryczne instytucji wspierania rodziny i pieczy zastępczej w zakresie propagowania wiedzy i diagnostyki różnego rodzaju dysfunkcji rozwojowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ niska świadomość społeczna o potrzebach i możliwościach w zakresie rodzinnej pieczy zastępczej; ➤ niechęć osób do korzystania z poradnictwa specjalistycznego; ➤ ograniczone środki finansowe na wzmocnienie funkcjonowania powiatowego systemu pieczy zastępczej; ➤ niewystarczająca liczba zatrudnionych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej; ➤ brak równych możliwości działania w poszczególnych gminach; ➤ ograniczone środki na zatrudnienie wykwalifikowanej kadry i specjalistów do pracy z rodziną w środowisku lokalnym oraz do realizacji zadań w ramach systemu pieczy zastępczej; ➤ niewystarczająca liczba rodzin zastępczych zawodowych; ➤ brak rodzin zawodowych specjalistycznych; ➤ brak placówki typu interwencyjnego; ➤ długotrwałe procesy regulowania sytuacji prawnej dziecka.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ możliwość korzystania z doświadczenia już zatrudnionych asystentów rodziny i koordynatorów pieczy zastępczej; ➤ dalszy rozwój form wsparcia dla rodzin biologicznych; ➤ lokalna polityka ukierunkowana na rozwój pieczy zastępczej oraz promocja działań zmierzających do rozwoju usług związanych z realizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej; ➤ budowanie systemu pieczy zastępczej opartego na rodzinach zastępczych; ➤ prowadzenie kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze; ➤ profesjonalna diagnoza dotycząca rozeznania właściwej motywacji kandydatów na rodziny zastępcze; ➤ budowanie długofalowej polityki pozyskiwania rodzin zastępczych, towarzyszenie w utrzymaniu motywacji, budowanie efektywnego systemu wsparcia; ➤ ustalenie właściwych priorytetów pracy z rodziną (praca z rodziną biologiczną, adopcja, piecza zastępcza); ➤ rozwój form wsparcia z uwzględnieniem problematyki więzi dla rodzin zastępczych; ➤ dalszy rozwój form wsparcia dla rodzin biologicznych; ➤ duży potencjał III sektora (organizacje pozarządowe) w zakresie wspierania rodziny, wykorzystanie wolontariatu; ➤ budowanie <i>ponadresortowej</i> sieci współpracy pomiędzy instytucjami wspierającymi rodzinę; ➤ zwiększenie dostępności udziału w projektach profilaktycznych i promujących zdrowy styl życia; ➤ integracja podmiotów i zapewnienie interdyscyplinarnych działań w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień, w tym wsparcie dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych z powodu uzależnień; ➤ duża świadomość korzyści oraz motywacja wśród pracowników systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej do kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ brak możliwości umieszczenia w pieczy małych dzieci wymagających opieki ze względu na niewystarczającą liczbę miejsc; ➤ koncentracja mediów na negatywnych aspektach funkcjonowania niektórych rodzin zastępczych wpływająca na nieprzyjazny wizerunek rodzicielstwa zastępczego; ➤ przedłużające się postępowania sądowe w sprawach dotyczących małych dzieci; ➤ niewystarczająca liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych; ➤ niejednolite standardy pracy w gminach / powiatach / województwie w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz brak zsynchronizowania podejmowanych działań; ➤ niska efektywność pracy z rodziną biologiczną skutkująca niewielką liczbą dzieci powracających do rodzin biologicznych; ➤ niski poziom zainteresowania rodzin biologicznych korzystaniem z poradnictwa specjalistycznego; ➤ brak stabilizacji zatrudnienia asystentów rodziny i koordynatorów pieczy zastępczej wynikający z faktu zatrudniania w/w pracowników w ramach projektów finansowanych ze środków krajowych lub unijnych; ➤ niski poziom gotowości rodziców zastępczych do wygaszania swojej funkcji i zaakceptowania możliwości powrotu dziecka pod opiekę rodziców biologicznych; ➤ niewystarczająca liczba kandydatów gotowych przysposobić starsze dzieci w wieku szkolnym i dzieci z poważnymi problemami rozwojowymi; ➤ niewystarczająca współpraca instytucji i środowisk wspierających rodzinę; ➤ większa koncentracja w pracy z rodziną na jej deficytach niż na jej zasobach; ➤ rezygnacja rodziców zastępczych z opieki nad dzieckiem, w sytuacji pojawiających się trudności wychowawczych.

Źródło: Opracowanie własne Autorów / Realizatorów Programu

IV KIERUNKI DZIAŁAŃ PODEJMOWANE NA RZECZ ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ

4.1 Cel główny i cele szczegółowe – Misja Programu

Podstawę do opracowania *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017–2019* są założenia zawarte w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Zgodnie z art. 180 pkt 1 przedmiotowej ustawy, do zadań własnych powiatu należy opracowanie i realizacja 3-letniego programu dotyczącego rozwoju pieczy zastępczej zawierającego roczne limity zawodowych rodzin zastępczych.

Niniejszy dokument wyznacza kierunki rozwoju rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w Powiecie Świdnickim. Służy usystematyzowaniu oraz ukierunkowaniu działań, jak również ustaleniu priorytetów i zakresu prowadzonych inicjatyw na rzecz rozwoju pieczy zastępczej na terenie całego powiatu. Każde podejmowane przedsięwzięcie musi mieć wyznaczony cel, stanowiący podstawę do działania, dlatego wyznaczony został cel główny *Programu* oraz jego cele szczegółowe.

Celem głównym opisanych w ramach dokumentu działań będzie: **Efektywny i wysoce optymalny system pieczy zastępczej na terenie Powiatu Świdnickiego.**

Osiągnięcie celu głównego możliwe będzie dzięki realizacji 3 celów szczegółowych, które zostały sformułowane w następujący sposób:

- **Rozwój, w tym profesjonalizacja rodzinnej pieczy zastępczej**
- **Rozwój instytucjonalnej pieczy zastępczej zgodnie z istniejącymi potrzebami oraz tworzenie warunków sprzyjających indywidualizacji pracy z dzieckiem**
- **Wzmocnienie podstaw organizacyjnych systemu pieczy zastępczej**

4.2 Kierunki działań i wskaźniki realizacji

Realizacja celu głównego i celów szczegółowych możliwa będzie dzięki precyzyjnie wyznaczonym kierunkom działań.

W procesie tworzenia *Programu* istotną rolę, obok procedur związanych z budową listy celów oraz kierunków działań, odgrywa również wprowadzenie kontroli ich realizacji. Zestaw wskaźników oceniających stanowi więc ważny element wzmacniający realizację prezentowanych założeń. Zaproponowany w opracowaniu system wskaźników oceny wraz z przyporządkowanymi im wartościami normatywnymi prowadzi do wypracowania metody monitorowania i ewaluacji realizacji celów i zadań szczegółowych *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017–2019*. Kierunki działania oraz wskaźniki ich realizacji zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela nr 2: Kierunki działań i wskaźniki ich realizacji

ROZWÓJ, W TYM PROFESJONALIZACJA RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ					
Lp.	Treść zadania	Realizatorzy	Termin realizacji	Źródło finansowania	Wskaźniki realizacji zadania
1.	Zapewnianie oferty szkoleń i warsztatów dla osób pełniących funkcję zawodowych rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka kandydatów na pełnienie funkcji rodzin zawodowych oraz rodzinnych domów dziecka	ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ	- rodzaj i liczba szkoleń, warsztatów zorganizowanych dla RZZ i RDD - liczba uczestników szkoleń, warsztatów, w których wzięli udział przedstawiciele RZZ i RDD
2.	Zapewnianie oferty szkoleń i warsztatów adekwatnie do potrzeb osób pełniących funkcję spokrewnionych i niezawodowych rodzin zastępczych oraz kandydatów na pełnienie funkcji rodzin zastępczych spokrewnionych i niezawodowych	ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ	- rodzaj i liczba szkoleń, warsztatów zorganizowanych dla osób pełniących funkcję spokrewnionych i niezawodowych rodzin zastępczych - liczba uczestników szkoleń, warsztatów zorganizowanych dla osób pełniących funkcję spokrewnionych i niezawodowych rodzin zastępczych
3.	Opracowanie i realizacja harmonogramu spotkań z ośrodkami pomocy społecznej, asystentami rodzin, kuratorami sądowymi, policją oraz innymi podmiotami w celu oceny sytuacji dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej	ORPZ	01.01.2017 – 31.12.2019	budżet ORPZ	- opracowanie harmonogramu - ilość spotkań
4.	Opracowanie i realizacja harmonogramu spotkań z asystentami rodzin, kuratorami sądowymi, pracownikami poradni psychologiczno – pedagogicznych, przedstawicielami podstawowej opieki zdrowotnej, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami, realizującymi zadania mające na celu ograniczenie zjawiska umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej	ORPZ	01.01.2017 – 31.12.2019	budżet ORPZ	- opracowanie harmonogramu - ilość spotkań
5.	Organizowanie wsparcia dla rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka (pozyskiwanie rodzin pomocowych i wolontariuszy)	ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ	- ilość rodzin pomocowych, - ilość wolontariuszy
6.	Finansowanie świadczeń pieniężnych fakultatywnych i obligatoryjnych dla rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka, rodziny pomocowe	PCPR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR	- liczba osób, którym zostały przyznane świadczenia - ilość wypłaconych świadczeń na podstawie wydanych decyzji

ROZWÓJ INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ ZGODNIE Z ISTNIEJĄCYMI POTRZEBAMI ORAZ TWORZENIE WRAUNKÓW SPRZYJAJĄCYCH INDYWIDUALIZACJI PRACY Z DZIECKIEM

Lp.	Treść zadania	Realizatorzy	Termin realizacji	Źródło finansowania	Wskaźniki realizacji zadania
1.	Przekształcenie istniejącej Placówki <i>Nasz Dom</i> w zespół placówek opiekuńczo -wychowawczych	PONDIR	01.01.2017-31.12.2019	budżet powiatu/środki RPO WL	- liczba miejsc w Placówce
2.	Modernizacja infrastruktury i wyposażenia Placówki Opieki Nad Dzieckiem i Rodziną	PONDIR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PONDIR/środki z funduszy zewnętrznych	- ilość zrealizowanych inwestycji
3.	Opracowanie i upowszechnienie zasad współpracy (w tym dobrych praktyk) między PONDIR i organizacjami pozarządowymi	PONDIR / PCPR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PONDIR	- liczba zorganizowanych działań - rodzaj podjętych przedsięwzięć
4.	Zabezpieczenie środków finansowych na ponoszenie kosztów związanych z umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej	PCPR / Zarząd Powiatu	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR / budżet powiatu	- liczba dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej (na terenie powiatu i poza nim)
5.	Podnoszenie kwalifikacji pracowników świadczących pomoc dzieciom pozbawionym opieki rodziców	PCPR / OIK / PONDIR	01.01.2017-31.12.2019	budżety poszczególnych Realizatorów	- ilość szkoleń, kursów itp. - liczba pracowników, którzy wzięli udział w różnych formach kształcenia - rodzaj i tematyka szkoleń, kursów itp.

WZMOCNIENIE PODSTAW ORGANIZACYJNYCH SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

Lp.	Treść zadania	Realizatorzy	Termin realizacji	Źródło finansowania	Wskaźniki realizacji zadania
1.	Zwiększenie liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej	Zarząd Powiatu	01.01.2017 - 31.12.2019	budżet Powiatu / środki z programów rządowych	- ilość koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej
2.	Prowadzenie naboru na kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej oraz deklarujących chęć prowadzenia rodzinnego domu dziecka	ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ	- ilość pozyskanych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej oraz deklarujących chęć prowadzenia rodzinnego domu dziecka
3.	Opracowanie i realizacja kampanii informacyjnej dotyczącej rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej (radio, TV, prasa, ulotki informacyjne)	ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ	- ilość przeprowadzonych kampanii informacyjnych - rodzaj i tematyka przeprowadzonych przedsięwzięć
4.	Organizowanie lokalnych akcji promujących rodzicielstwo zastępcze	PCPR / ORPZ / organizacje pozarządowe	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ / środki zewnętrzne, granty	- ilość przeprowadzonych kampanii promocyjnych - rodzaj i tematyka akcji
5.	Coroczna organizacja spotkania z okazji <i>Dnia Rodzicielstwa Zastępczego</i> oraz innych imprez okolicznościowych	PCPR / ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ, PCPR i PONDIR środki zewnętrzne, granty	- ilość zorganizowanych przedsięwzięć - rodzaj i tematyka przeprowadzonych przedsięwzięć
6.	Publikacja w prasie artykułów przybliżających problematykę rodzicielstwa zastępczego	PCPR / ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet ORPZ/ budżet PCPR	- ilość publikacji - tematyka wydanych publikacji

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017-2019

7.	Zapewnianie superwizji dla kadry zatrudnionej w podmiotach realizujących zadania z zakresu pieczy zastępczej	PCPR / ORPZ / PONDIR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR, ORPZ i PONDIR / środki zewnętrzne / środki RPO WL	- liczba osób uczestniczących w superwizji - ilość podjętych działań
8.	Podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób pracujących z rodziną zastępczą (organizowanie szkoleń, realizowanie projektów związanych z podnoszeniem wiedzy i kwalifikacji osób pracujących z rodziną zastępczą)	PCPR/ORPZ	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR, ORPZ / środki zewnętrzne / środki RPO WL	- ilość zrealizowanych szkoleń i warsztatów, - liczba przeszkolonych pracowników
9.	Rozbudowa Ośrodka Interwencji Kryzysowej – Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej	OIK / Zarząd Powiatu w Świdniku	01.01.2017-31.12.2019	budżet powiatu/ środki RPO WL	- rodzaj zorganizowanych przedsięwzięć
10.	Zlecenie zadań z zakresu wspierania rodziny organizacjom pozarządowym	PCPR / Zarząd Powiatu w Świdniku	01.01.2017-31.12.2019	budżet powiatu	- ilość zleconych zadań do realizacji
11.	Realizacja projektów / programów wspierających usamodzielniających się wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz rodzin zastępczych w zakresie podnoszenia ich kompetencji społecznych oraz kwalifikacji zawodowych	PCPR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR / środki z RPO WL	- ilość projektów/ programów - ilość osób, które skorzystały ze wsparcia - rodzaj realizowanych Projektów
12.	Przyznawanie pomocy pieniężnej na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie, zagospodarowanie	PCPR	01.01.2017-31.12.2019	-budżet PCPR	- liczba osób, którym przyznano decyzją pomoc - ilość wypłaconych świadczeń na podstawie wydanych decyzji
13.	Realizacja projektów na rzecz kompleksowych działań w zakresie rozwoju systemu wsparcia rodziny oraz deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej	OIK / PCPR	01.01.2017-31.12.2019	budżet PCPR/ budżet OIK/ środki z RPO WL	- ilość zrealizowanych projektów, - liczba osób, która skorzystała ze wsparcia w ramach projektu,
14.	Przeprowadzenie kontroli organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych	Zarząd Powiatu	01.01.2017-31.12.2019	Budżet Powiatu	- ilość przeprowadzonych kontroli

Źródło: Opracowanie własne Realizatorów Programu

4.3 LIMIT RODZIN ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazuje, jako konieczny element programu rozwoju pieczy zastępczej określenie limitu zawodowych rodzin zastępczych. Limit ten jest rozumiany, jako zapewnienie środków na ich zorganizowanie i prowadzenie, a nie konieczność jego osiągnięcia. Projektowany coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych w poszczególnych latach obowiązywania *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Świdnickim w latach 2017–2019* ilustruje tabela nr 3.

Tabela nr 3: Limit rodzin zastępczych zawodowych

LIMIT RODZIN ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH		
Stan na dzień	Liczba nowych rodzin zastępczych zawodowych	Limit zawodowych rodzin zastępczych
31 grudzień 2017 r.	2	5
31 grudzień 2018 r.	0	5
31 grudzień 2019 r.	0	5

Źródło: Opracowanie własne Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku

Funkcję zawodowej rodziny zastępczej można pełnić dla co najmniej 2 dzieci. Aby pełnić funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub prowadzić rodzinny dom dziecka należy wcześniej pełnić funkcję rodziny zastępczej niezawodowej lub posiadać doświadczenie w prowadzeniu jakiegokolwiek formy rodzinnej pieczy zastępczej.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r. w Powiecie Świdnickim funkcjonowały 3 rodziny zastępcze zawodowe. Zgodnie z określonym limitem na koniec 2019 r. funkcję zawodowej rodziny zastępczej będą pełnić dwie nowe rodziny zastępcze niezawodowe, co łącznie stanowić będzie funkcjonowanie na terenie Powiatu Świdnickiego z końcem obowiązywania niniejszego *Programu* 5 rodzin zastępczych zawodowych .

V SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI

Monitoring to systematyczne zbieranie i analizowanie informacji ilościowych i jakościowych na temat przebiegu wdrożenia programu w aspekcie finansowym, rzeczowym i czasowym, w celu zapewnienia jego realizacji zgodnie z wcześniejszymi założeniami (B. Kozłowska, s. 181).

Podstawowym celem **monitorowania** jest dostarczenie wiarygodnych informacji przydatnych do oceny i ewentualnej modyfikacji podjętych działań (J. Sierosławski, J. Zamecka, s. 83).

Ewaluacja to systematyczne badanie wartości lub cech konkretnego programu, działania lub obiektu z punktu widzenia przyjętych w tym celu kryteriów w celu jej usprawnienia, rozwoju lub lepszego rozumienia. Z procesem ewaluacji związany się problem standardów jakości oraz problem ciągłej i systematycznej kontroli podejmowanych czynności, czyli monitoringu.

Przez ewaluację rozumie się wiele różniących się między sobą procesów. Może to być proces zmierzający do stwierdzenia, w jakim stopniu założone cele działania zostały, lub są realizowane. Przez ewaluację można rozumieć proces zbierania informacji potrzebnych do podejmowania decyzji. Może to też być proces szacowania zalet lub wartości jakiegoś obiektu. Jedno z najogólniejszych podejść do ewaluacji traktuje ją, jako przedsięwzięcie badawcze pozwalające określić faktyczny stan rzeczy. Ogólna definicja ewaluacji traktuje ją, jako przedsięwzięcie badawcze – jeden z rodzajów badań w naukach społecznych (A. Niesporek, s. 79).

Na procedurę ewaluacji składają się następujące elementy: (1) określenie celu ewaluacji, (2) określenie przedmiotu ewaluacji, (3) ustalenie, co konkretnie chcemy wiedzieć o przedmiocie ewaluacji, (4) kto przeprowadzi ewaluację (zbierze dane i opracuje rezultaty), (5) wybór metod i technik zdobywania i gromadzenia informacji (danych), (6) wybór technik opracowywania danych oraz formułowanych na ich podstawie raportów, (7) określenie sposobu wykorzystania rezultatów ewaluacji (A. Niesporek, s. 79).

Wyróżnia się ewaluację korygującą oraz ewaluację podsumowującą. Ewaluacja korygująca ma dostarczyć informacji dotyczących efektywności realizacji działań na poszczególnych etapach realizacji programu. Ewaluacja podsumowująca natomiast stosowana jest po zakończeniu realizacji projektu i służy ocenie ostatecznej (całościowej) efektywności podjętych przedsięwzięć (A. Niesporek, s. 80).

Celem ewaluacji jest stałe ulepszanie skuteczności i efektywności podejmowanych działań w kategoriach pozytywnych efektów społecznych oraz zwiększanie przejrzystości i promowanie działań podejmowanych na terenie danej społeczności lokalnej (B. Kozłowska, s.187).

Warunkiem dobrej ewaluacji jest możliwość zastosowania jej wyników w działaniu, funkcją ewaluacji jest możliwość korekt działań (A. Niesporek, s. 79).

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej będzie podlegał systematycznemu monitoringowi i ewaluacji celem zapewnienia skuteczności jego realizacji. Ocenę i weryfikację rezultatów będą prowadzić Realizatorzy niniejszego dokumentu tj. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku, Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Świdniku oraz Placówka Opieki Nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich – na podstawie osiągniętych rezultatów.

Roczne sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu rozwoju pieczy zastępczej oraz zestawienie potrzeb związanych z realizacją zadań sporządzane będzie w terminie do dnia 30 kwietnia każdego roku i przedkładane do zaopiniowania Zarządowi Powiatu w Świdniku.

VI ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Działania zawarte w *Programie Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017–2019* finansowane będą ze środków własnych powiatu, w ramach limitów rocznych planów budżetowych, samorządów gmin i powiatów ponoszących opłatę za pobyt dzieci w pieczy zastępczej (w ramach zawartych porozumień), dotacji celowych, funduszy unijnych, środków finansowych innych podmiotów realizujących cele i zadania *Programu* oraz środki pozabudżetowe pozyskane z innych źródeł.

VII AUTORZY

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017–2019 został przygotowany przez Zespół powołany Zarządzeniem nr 59/2016 Starosty Świdnickiego z dnia 29 grudnia 2016 roku w składzie:

1. Anna Modrzejewska – Przewodniczący;
2. Małgorzata Dobrowolska – Sekretarz / Protokolant;
3. Małgorzata Gigilewicz – Członek;
4. Iwona Maluga – Członek;
5. Agnieszka Kusy – Członek;
6. Agnieszka Kulisz – Członek.

Spotkanie robocze Zespołu związane z przygotowaniem *Programu* odbyło się dnia 4 stycznia 2017 roku. Po naniesionych uwagach niniejszy dokument został przekazany wszystkim członkom Zespołu do konsultacji, po których nadano *Programowi Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Powiatu Świdnickiego na lata 2017–2019* ostateczną wersję.

SPIS WYKRESÓW, TABEL I RYSUNKÓW

RYSUNEK NR 1:	ORGANIZACJA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POLSCE – FORMY PIECZY ZASTĘPCZEJ	7
RYSUNEK NR 2:	MAPA POWIATU ŚWIDNICKIEGO.....	16
WYKRES NR 1:	LICZBA RODZIN ZASTĘPCZYCH OGÓŁEM FUNKCJONUJĄCYCH NA TERENIE POWIATU ŚWIDNICKIEGO W LATACH 2012–2016	19
WYKRES NR 2:	LICZBA RODZIN ZASTĘPCZYCH FUNKCJONUJĄCYCH NA TERENIE POWIATU ŚWIDNICKIEGO ZE WZGLĘDU NA ICH RODZAJ W LATACH 2012–2016	20
WYKRES NR 3:	LICZBA DZIECI PRZEBYWAJĄCYCH W RODZINACH ZASTĘPCZYCH NA TERENIE POWIATU ŚWIDNICKIEGO W LATACH 2012–2016	20
WYKRES NR 4:	LICZBA DZIECI POCHODZĄCYCH Z TERENU POWIATU ŚWIDNICKIEGO PRZEBYWAJĄCYCH W RODZINNEJ I INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W LATACH 2012–2016	22
WYKRES NR 5:	ŚREDNI MIESIĘCZNY KOSZT POBYTU DZIECKA W PIECZY ZASTĘPCZEJ W LATACH 2013–2016 W ZALEŻNOŚCI OD RODZAJU PIECZY	23
WYKRES NR 6:	LICZBA DZIECI UMIESZCZONYCH PO RAZ PIERWSZY W PIECZY ZASTĘPCZEJ W LATACH 2012–2016 ZE WZGLĘDU NA MIEJSCE ZAMIESZKANIA DZIECKA PRZED UMIESZCZENIEM W PIECZY	23
TABELA NR 1:	ANALIZA SWOT SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE ŚWIDNICKIM	27
TABELA NR 2:	KIERUNKI DZIAŁAŃ I WSKAŹNIKI ICH REALIZACJI	30
TABELA NR 3:	LIMIT RODZIN ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH	33

SŁOWNICZEK POJĘĆ

CEL GŁÓWNY (MISJA) - najważniejszy cel dokumentu strategicznego, pokazujący w którą stronę powiat powinien zmierzać. Właściwe i staranne określenie wizji, która będzie realizowana za pomocą dokumentu strategicznego, jest kluczowe dla prawidłowego sformułowania celów strategicznych.

CELE STRATEGICZNE (CELE SZCZEGÓŁOWE) - są to powzięte zamierzenia, a więc to, co chcielibyśmy osiągnąć w przyszłości. Stanowią wynik skonkretyzowanych potrzeb. Powinny być jasno i przejrzysto określone tak, aby nie pozostawiały wątpliwości co do zgodności z misją dokumentu strategicznego. Cele strategiczne są liczbowo nieliczne oraz bardzo ogólne, dotyczą więc najczęściej globalnej polityki.

KIERUNEK DZIAŁAŃ – pośredni element planowania strategicznego, który występuje po celach strategicznych. Skupia przedsięwzięcia o podobnym charakterze lub z tego samego obszaru merytorycznego.

LIDER LOKALNY – członek społeczności lokalnej lub reprezentant instytucji/organizacji działającej w tej społeczności, który spaja ze sobą podejmowane przez przedstawicieli służb społecznych, organizacji pozarządowych i innych podmiotów działania w zakresie wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej i/lub jej reintegracji.

ZADANIE - najbardziej szczegółowy i konkretny element planowania strategicznego.

SWOT - Technika analityczna polegająca na posegregowaniu posiadanych informacji o danej sprawie na cztery grupy czynników: S (strengths) – mocne strony; W (weaknesses); O (opportunities); T (threats).

OIK – Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Świdniku, który jest organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej na terenie Powiatu Świdnickiego.

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świdniku.

PONDIR- Placówka Opieki nad Dzieckiem i Rodziną *Nasz Dom* w Rybczewicach Drugich.

RPO WL - Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego.

RZ – rodzina zastępcza.

ORPZ – organizator rodzinnej pieczy zastępczej.

RZZ – rodziny zastępcze zawodowe.

RDD – rodzinny dom dziecka.

REALIZATORZY – PCPR, OIK/ORPZ, PONDIR.

USTAWA – ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej - Dz. U. z 2016 r., poz. 575 ze zmianami.

BIBLIOGRAFIA

1. Izdebska Helena, *Rodzina jako środowisko życia wychowania*, [w:] *Problemy opiekuńczo - wychowawcze* Nr 6, Warszawa 1987, Instytut Rozwoju Służb Społecznych
2. Jakóbiak Krzysztof, Wałaszek Monika, *Rola poprawnej diagnozy w procesie przygotowania programu rozwoju jednostki samorządu terytorialnego*, [w:] *Zintegrowane podejście do spójności – rola statystyki publicznej*, Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae, Rok 19, Nr 4/2015, tom I, Wydział Zarządzania i Administracji Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
3. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej - Dz. U. z 2016 r., poz. 575 ze zmianami
4. Wódz Kazimiera, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998, Biblioteka Pracownika Socjalnego
5. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy: Dz. U. z 2015, poz. 2084 ze zmianami
6. Ustawa z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Dz. U. z 2016, poz. 406
7. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej: Dz. U. z 2016, poz 575 ze zmianami
8. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: Dz. U z 2015, poz. 1390 ze zmianami
9. Kozłowska Beata, *Wdrażanie, monitorowanie i ewaluacja Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii*, [w:] *Zapobieganie narkomanii w gminie. Zasady tworzenia Gminnych Programów Przeciwdziałania Narkomanii* (red.) Hejda Anna, Okulicz-Kozaryn Katarzyna, Warszawa 2007, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii
10. Sierosławski Janusz, Zamecka Joanna, *Jak budować lokalne strategie profilaktyczne*, [w:] *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, (red.) Bukowski Bogusław, Jabłoński Piotr, Świątkiewicz Grażyna, Warszawa 2002, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii
11. Niesporek Andrzej, *Projekt socjalny*, (w:) *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych* (red.) Pawlas–Czyż Sabina, Toruń 2007, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit